

УДК 657.9

Надія МИХАЙЛИШИН, Ірина ДАНИЛЮК

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Резюме. Ефективність управління власним капіталом підприємства значною мірою залежить від якості його інформаційно-аналітичного забезпечення, що є сукупністю різноманітних видів інформації, яка використовується для прийняття управлінських рішень. Зважаючи на важливість для користувачів інформації про вартість власного капіталу, розглянуто основні підходи, що використовуються у світовій практиці для його оцінювання: прибутковий, витратний і порівняльний, розкрито їх зміст. Дано характеристику різних видів інформації про власний капітал – нормативної, облікової, необлікової та аналітичних показників. Доведено, що основним внутрішнім джерелом інформації про власний капітал в такому обсязі, який необхідний для ефективного аналізу і прогнозування ситуації, є бухгалтерський облік. Рекомендовано деталізувати інформацію про власний капітал в аналітичному обліку й у внутрішній (управлінській) звітності.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, власний капітал, інформація, управління власним капіталом, джерела інформації, облікова інформація, аналітичні показники, авансований капітал, зароблений капітал, оцінка.

Nadiya MYKHAILYSHYN, Iryna DANYLIUK

INFORMATIONAL AND ANALYTICAL MAINTENANCE OF THE COMPANY EQUITY

Summary. Effectiveness of the company capital is largely dependent on the quality of its information and analytical support, which is a collection of various types of information used for decision-making. Regarding the importance of the user information on the cost of the company capital, the main approaches used in the world for its estimate: income, cost and comparative, were investigated and their contents were disclosed. The article gives description of the various types of information about equity – regulatory, accounting, analytical and not accounting. It was proved that the main inner source of information about equity to the extent that is necessary for the efficient analysis and prediction of the situation, is accounting. We consider the importance of analytical information to assess the current and prospective financial condition of the company, returns of capital, justification of acceptable growth rate of the position to ensure their equity, identification of available sources of funds and finding sustainable ways of their mobilizing, forecasting situation on the capital market. The necessity of using in managing equity not accounting information that is formed by the marketing, financial, investment, operating and other company services was stressed. It was recommend to detail information about equity in the analytical accounting by the formation stages of the share capital (declared, paid, withdrawn), by shares (ordinary and preferred), by the shareholders (owners – individuals, owners – legal entities), by the degree of consolidation of capital (maternity capital, capital subsidiary) and others. It was suggested to display in the internal enterprise reporting the change of the frequency and criteria for revaluation of fixed assets, the directions of spending capital reserve funds according to the purposes of its creation, profit planning, identifying untapped sources of increased income (loss reduction) and others.

Key words: accounting and analytical support, equity, information, management of own capital, sources of information, accounting information, analytical information, advance capital, earned capital, assessment.

Постановка проблеми. Індикатором фінансової стійкості підприємства є його власний капітал. Він не має фізичної субстанції, будучи розрахунковою величиною, яка показує, скільки майна залишається власникам після виплати усіх зобов'язань, або, іншими словами, яка частина майна підприємства належить самому підприємству.

Ефективне управління власним капіталом базується на відповідному обліково-аналітичному забезпеченні, тобто на сукупності різних видів інформації, яка використовується для прийняття управлінських рішень. Ця інформація повинна бути своєчасною, корисною і релевантною, задовольняти інтереси як власників, так і потенційних інвесторів і кредиторів. Інформація є основою процесу управління, оскільки містить необхідні дані для оцінювання ситуації і дає можливість менеджерам діяти аргументовано й осмислено.

Джерела інформації, які використовуються в процесі управління власним капіталом, поділяються на зовнішні і внутрішні. До внутрішніх джерел належить інформація, яка формується на підприємстві, а до зовнішніх – яка формується за межами підприємства. Основним внутрішнім джерелом інформації про власний капітал в обсязі, необхідному для ефективного аналізу й прогнозування ситуації, є облік. Підвищені вимоги до змісту і якості облікової інформації передбачають постійний моніторинг проблем, направлений на адекватне відображення власного капіталу в системі обліку та фінансової звітності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й методичні аспекти формування обліково-аналітичного забезпечення системи управління власним капіталом знайшли відображення у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених: Бутинця Ф.Ф., Крупки Я.Д., Пушкаря М.С., Сопко В.В., Стельмашенко Н.Д., Євстаф'євої Є.М., Пилипенка О.І. та ін. Водночас відсутність єдиного підходу до формування обліково-аналітичного забезпечення управління власним капіталом підприємства не дозволяє максимально ефективно використати усі наявні інформаційні ресурси.

Метою даної статті є дослідження джерел інформації про власний капітал підприємства, підвищення інформативності й корисності інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» власний капітал включає такі елементи: зареєстрований (пайовий капітал), капітал у дооцінках, додатково вкладений капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал.

Склад власного капіталу компанії зазвичай розглядають у формі авансованого капіталу та капіталу, заробленого в процесі господарської діяльності.

Авансований (інвестований) капітал є основою діяльності підприємства. Він включає засоби, внесені власниками у момент створення підприємства та впродовж його функціонування, а також реінвестовані заробленого капіталу. Авансований капітал бере участь у господарському процесі тривалий час і включає:

- зареєстрований (пайовий) капітал, що визначає право власності;
- відвернутий капітал, тобто той, що тимчасово не працює (виступає у формі неоплаченого) і (або) вилучений;
- додатковий капітал, що виконує функцію обслуговування основного капіталу у формі емісійного доходу і доходу від операцій з власними акціями;
- підтримуючий капітал, що виконує функцію збереження величини основного капіталу і представлений резервами.

Зароблений капітал – це засоби, створені в результаті функціонування капіталу і збережені для подальшого використання [5].

Однією з найважливіших характеристик власного капіталу є його величина. Оцінка елементів капіталу повинна дорівнювати оцінці тих активів, з якими вони пов'язані. Оплачений (вкладений) капітал дорівнює оцінці вкладених в обмін на корпоративні права активів, за вирахуванням облікової вартості активів, витрачених на викуп корпоративних прав самим підприємством.

Оцінювання вартості власного капіталу здійснюється для різних цілей. Керівникам і менеджерам інформація про вартість капіталу необхідна для забезпечення ефективної діяльності підприємства й ухвалення оптимальних управлінських рішень. Власників (акціонерів, пайовиків) цікавлять похідні від вартості власного капіталу в частині отримання дивідендів або примноження власності. Для потенційних інвесторів найбільший інтерес представляють дані про забезпечення ефективної реалізації інвестиційного проекту, тобто приросту вкладених засобів. Мета передбачає вибір відповідних методів визначення вартості.

У світовій практиці оцінювання власного капіталу виконується традиційними методами які базуються на трьох основних підходах: прибутковому, витратному, порівняльному.

Прибутковий підхід до оцінювання власного капіталу найбільш прийнятний з точки зору інвестиційних мотивів і полягає у перерахунку очікуваних доходів. Оцінювання вартості власного капіталу, будучи «альтернативною вартістю», інакше кажучи, доходом, який очікують отримати інвестори від альтернативних можливостей вкладення капіталу при незмінній величині ризику, дає об'єктивнішу картину вартості підприємства на відміну від оцінювання активів. Визначення вартості власного капіталу на основі прибуткового підходу засноване на припущенні, що будь-який інвестор передусім має за мету придбати набір майбутніх прибутків, а не сукупність активів компанії. У рамках цього підходу виокремлюють два основні методи: дисконтування грошових потоків (дисконтування Cash-flow) й визначення капіталізованої вартості доходів. Вихідна інформація про поточні доходи береться з фінансової звітності

підприємства, а перспективи отримання майбутніх доходів визначаються на основі прогнозів, складених підприємством, і загальних перспектив даного бізнесу.

Оскільки ставка дисконтування визначається як очікувана ставка доходу за наявними альтернативними варіантами інвестицій з порівняним рівнем ризику, то її можна розглядати як альтернативну вартість капіталу. Це буде та очікувана ставка доходу на капітал, яка виступатиме головним мотивом для інвесторів при інвестуванні коштів у цю компанію. Ринкова очікувана ставка доходу на власний капітал може бути оцінена на будь-який момент часу на основі або ретроспективних даних про ставку доходу, або оцінок ставки доходу, зроблених, виходячи з поточних цін акцій і аналітичних оцінок очікуваних сукупних прибутків (дивіденди плюс приріст вартості) на ці акції [8].

Оцінювання власного капіталу при *витратному підході* заснована на оцінюванні обґрунтованої ринкової вартості кожного активу компанії й визначенні поточної вартості її зобов'язань. Вартість власного капіталу компанії визначається як різниця між вартістю активів і зобов'язань. У рамках цього підходу використовуються такі основні методи: метод чистих активів, розрахунок ліквідаційної вартості, метод надлишкового прибутку.

Оскільки при витратному підході використовуються дані Балансу, то значення величини капіталу носиме необ'єктивний характер. Крім того, основним методом, що використовується при даному підході, є метод ліквідаційної вартості, який з об'єктивних причин не відповідає вимогам інвесторів, що є головними «постачальниками капіталу» і, відповідно, основними користувачами інформації про вартість власного капіталу.

Відносно високу точність метод ліквідаційної вартості забезпечує лише при визначенні величини власного капіталу на основі справедливої вартості ліквідовуваного підприємства. Справедлива вартість власного капіталу діючого підприємства (вартість з урахуванням витрат на придбання, монтаж і введення в експлуатацію майна) істотно відрізняється від облікової. Величина зафіксованого у Балансі власного капіталу діючого підприємства не може бути показником, що відображає залишкову величину частини активів, на яку можуть претендувати власники при закритті підприємства, оскільки в даному випадку величина власного капіталу повинна визначатися на основі справедливої вартості власного капіталу ліквідовуваного підприємства (вартість з урахуванням витрат на продаж, демонтаж і виведення з експлуатації майна підприємства). З тієї ж причини власний капітал не може давати уявлення про ризики зовнішніх постачальників. Лише величина власного капіталу, визначена у ліквідаційному балансі, здатна показати мінімальний розмір майна компанії, що гарантує інтереси широкого кола її інвесторів і кредиторів. З цієї причини закріплені законодавчо мінімальні розміри статутного та власного капіталу нічого і нікому не гарантують, оскільки розраховані за принципом діючого підприємства. Виникнення ж ситуацій, при яких такі гарантії стають необхідними, пов'язані, як правило, з припиненням діяльності підприємства [3].

Порівняльний підхід полягає в орієнтації підсумкової величини вартості власного капіталу компанії на ринкові ціни купівлі-продажу акцій, з одного боку, і на фактично досягнуті фінансові результати – з іншого. Розрахунки обмежуються коригуваннями вартості акціонерного капіталу компаній, що порівнюються.

Власний капітал компанії може надходити ззовні або ж накопичуватися в результаті ефективної діяльності. До зовнішніх джерел відносяться внески власників у момент формування основного капіталу; вкладення, спрямовані на збільшення авансованого капіталу в процесі здійснюваних операцій з капіталом у формі емісійного доходу, доходу від операцій з власними акціями і вилученого капіталу. До внутрішніх джерел відносяться: резерви, утворені за рахунок уточнення вартості активів; резерви, сформовані шляхом капіталізації прибутку; зароблений капітал.

Для оцінювання достатності власного капіталу з метою забезпечення поточної діяльності підприємства і його прогнозованого розвитку система управління повинна володіти повною і достовірною інформацією. Обліково-аналітичне забезпечення управління власним капіталом включає нормативну, облікову, необлікову інформацію та аналітичні показники [2].

Нормативна інформація – це сукупність нормативних правових актів: Установчі документи, Статут підприємства, Наказ про облікову політику, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в

Україні», Закон України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про господарські товариства», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції», Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 291, Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку щодо операцій з формування статутного капіталу в акціонерних товариствах тощо.

Установчі документи є правовою основою діяльності суб'єкта господарювання. Вимоги до змісту і форми установчих документів викладені в Господарському кодексі України. Установчими документами є рішення про утворення підприємства або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення). В установчих документах повинні бути зазначені найменування суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом.

Статут – це корпоративний нормативний акт, що регулює питання створення, діяльності й припинення роботи суб'єкта господарювання. Статут повинен містити відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного капіталу та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством. Статут може містити й інші відомості, що не суперечать законодавству [1].

Облікова інформація відображає фактичне значення показників, що характеризують стан і рух окремих елементів власного капіталу за певний період. Вона включає дані синтетичного обліку (Головна книга, Журнал 7 за кредитом рахунків 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49), аналітичного обліку (Відомість 7.1 до рах.42 та Відомість 7.2 до рах.44), фінансової звітності (Баланс (Звіт про фінансовий стан), Звіт про фінансові результати, Звіт про власний капітал, Примітки до фінансової звітності), управлінської (внутрішньої) звітності й податкової звітності.

Необлікова інформація – це інформація про власний капітал, що формується маркетинговою, фінансовою, інвестиційною, операційною та іншими службами підприємства.

Аналітичні показники в системі управління власним капіталом займають проміжне місце між первинною інформацією і прийнятим управлінським рішенням. До них належать показники складу, структури та динаміки власного капіталу підприємства; показники ефективності використання власного капіталу; показники рентабельності власного капіталу тощо. Аналітичні показники використовують для оцінювання поточного і перспективного фінансового стану підприємства, доходності капіталу, обґрунтування прийнятних темпів росту з позиції забезпечення власним капіталом, виявлення доступних джерел засобів і пошуку раціональних способів їх мобілізації, прогнозування становища підприємства на ринку капіталів.

Початковою стадією, на якій господарські операції фіксуються в первинному документі, є первинний облік. Для відображення більшості операцій з обліку власного капіталу не передбачені розроблені та затверджені форми первинних документів. Обмежуються використанням бухгалтерських довідок, які складаються в довільній формі й частково відображають зміст господарської операції з обліку власного капіталу. Дані про господарські операції, відображені в первинних документах, групують та узагальнюють за об'єктами обліку.

При організації обліку власного капіталу та його елементів особливу увагу необхідно приділити постановці аналітичного обліку даних об'єктів. В аналітичному обліку інформацію про власний капітал деталізують таким чином:

- статутний капітал – за видами капіталу за кожним засновником, учасником, акціонером тощо;
- пайовий капітал – за видами капіталу (види майна, надходження внесків членів кооперативу) і в розрізі колективних та індивідуальних членів;

- капітал у дооцінках і додатковий капітал – у розрізі субрахунків;
- вилучений капітал – за видами акцій (вкладів, паїв);
- неоплачений капітал – за видами розміщених неоплачених акцій (для акціонерних товариств) та за кожним засновником (учасником) підприємства;
- резервний капітал – за видами, джерелами утворення та напрямками використання;
- нерозподілені прибутки (непокріті збитки) – в розрізі таких статей: прибуток нерозподілений; списання збитків минулих років (за напрямками списань); непокріті збитки минулих років; прибуток, використаний у звітному році; списання прибутку минулих років, використаного у звітному році (за напрямками використання).

На нашу думку, в системі аналітичного обліку інформація про власний капітал повинна бути більш деталізована. Зокрема, інформацію про статутний капітал доцільно групувати за стадіями формування капіталу (оголошений, сплачений, вилучений), за видами акцій (звичайні, привілейовані), за акціонерами (власники – фізичні особи, власники – юридичні особи), за ступенем консолідації капіталу (материнський капітал, дочірній капітал) тощо.

Аналітичні показники широко використовують зовнішні та внутрішні користувачі для аналізу фінансового стану підприємства, визначення ефективності його діяльності. Внутрішні користувачі (працівники економічних і фінансових служб) на основі даних про власний капітал ухвалюють рішення про оптимізацію структури капіталу.

Від правильної організації облікового процесу й точного відображення власного капіталу в первинних документах, облікових регістрах і на рахунках залежить достовірність фінансової звітності. Інформація про власний капітал наводиться у Балансі (Звіті про фінансовий стан), Звіті про власний капітал та у Примітках до фінансової звітності. Розглядаючи структуру власного капіталу, неможна обмежуватися тільки описом його елементів, а доцільно провести аналіз стану активів підприємства, оскільки власний капітал – це не що інше, як абстрактна вартість майна підприємства. З Балансу не бачимо, в яких саме активах втілений власний капітал: внутрішнього зв'язку між окремими статтями активу й капіталу немає. Взаємозв'язок між активами і капіталом простежується лише у підсумковому рядку Балансу.

У Звіті про власний капітал подається не лише структура власного капіталу, але й постатейна деталізація всіх факторів, що вплинули на його величину протягом звітного періоду. Будь-яка зміна власного капіталу протягом звітного року повинна бути предметом детального аналізу власниками підприємства та іншими зацікавленими особами, в тому числі потенційними інвесторами, кредиторами, державними органами з метою прийняття відповідних рішень. При цьому важливою є інформація не лише про зміни, що відбулися, але й про їх джерела.

У Примітках до фінансової звітності розкриваються призначення та умови використання кожного елемента власного капіталу (крім статутного капіталу).

Фінансова звітність підприємства побудована таким чином, що відображає об'єкти за фактичною вартістю, не враховуючи впливу інфляції. Як наслідок, користувачі не отримують даних про реальну величину власного капіталу, а сам капітал може безконтрольно витрачатися, що призводить до зниження ефективності інвестованих у компанію коштів. Детальніша інформація про власний капітал зацікавить й зовнішніх користувачів фінансової звітності, в першу чергу інвесторів. Тому у пояснювальній записці до фінансової звітності доцільно розмістити інформацію про власний капітал в розрізі стадій формування капіталу і видів акцій, за участю в капіталі акціонерів, за способом розміщення акцій, за ступенем консолідації капіталу.

Управлінська звітність практично не містить даних про власний капітал. Частково це можна пояснити тим, що більшість його елементів (статутний капітал, процес розподілу прибутку) контролюються власниками, а не менеджерами. Проте ряд управлінських рішень відноситься й до компетенції менеджерів. Тому внутрішня звітність в аналітичному розрізі повинна містити відомості про зміну періодичності й критеріїв переоцінювання необоротних активів, напрямки витрачання засобів резервного капіталу відповідно до цілей його створення, планування прибутку, виявлення невикористаних резервів зростання прибутку (зменшення збитку) тощо [6].

Висновки. Реформування системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні з урахуванням вимог міжнародних стандартів неможливе без формування відповідного обліково-аналітичного забезпечення системи управління в цілому й управління власним капіталом підприємства зокрема.

Враховуючи важливість для користувачів інформації про вартість власного капіталу підприємства, користуються різноманітними підходами до оцінювання власного капіталу. У світовій практиці широко використовують прибутковий, витратний і порівняльний підходи.

Обліково-аналітичне забезпечення управління власним капіталом розглядається як поєднання різних видів інформації про власний капітал – нормативної, облікової, необлікової та аналітичних показників. Нормативна інформація базується на нормативно-правовій базі з обліку власного капіталу і включає законодавчі, нормативні й методичні документи. Облікова інформація, що формується у системі бухгалтерського обліку й відображається у фінансовій звітності підприємства, широко використовується для обґрунтування тактичних і стратегічних управлінських рішень. Аналітичні показники відображають ефективність використання власного капіталу, його структуру, динаміку, рентабельність. У системі управління власним капіталом широко використовується необлікова інформація, сформована маркетинговою, фінансовою, інвестиційною та іншими службами підприємства.

Conclusions. Reform of the accounting and financial reporting in Ukraine with regard to the requirements of international standards is not possible without the formation of the accounting and analytical support of the management in general and management of company's equity in particular.

Regarding the importance to users of information about the cost of enterprise equity, a variety of approaches to assess equity are used. In the world practice income, cost and comparative approaches are widely used.

Accounting and analytical support management of the equity is seen as a combination of different types of information about equity – regulatory, accounting, analytical and not accounting. Regulatory information is based on the legal framework for accounting of the equity and includes the legal, regulatory and methodological documents. Accounting information, which is formed in the accounting system and displayed in the financial statements, is widely used to study the tactical and strategic management decisions. Analytical information reflects the efficiency of the equity, its structure, dynamics, profitability. In the system of controlling the equity not accounting information generated by marketing, financial, investment and other company services is widely used.

Використана література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV
2. Евстафьева, Е.М. Методология формирования учетно-аналитического обеспечения управления собственным капиталом коммерческой организации [Текст] / Е.М. Евстафьева // Управленческий учет. – 2011. – №1. – С.5–7.
3. Кривда, С.В. Анализ и оценка стоимости собственного капитала средних и малых предприятий [Электронный ресурс] / С.В. Кривда: автореф. дис...канд. экон. наук: Специальность 08.00.12 – Бухгалтерский учёт, статистика. – Москва, 2011. – 26 с. – Режим доступа: www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/1775/.../Krivda.p...
4. Мельник, Н.Г. Власний капітал бюджетних установ: особливості облікового відображення [Текст] / Н.Г.Мельник, С.В. Сисюк // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – № 6 (44). – С.324–319.
5. Тяжкова, М.С. Методология и организация бухгалтерского учёта собственного капитала акционерных обществ в России [Электронный ресурс] / М.С. Тяжкова: автореф. дис...доктора экон. наук: Специальность: 08.00.12 – Бухгалтерский учет, статистика. – Саратов, 2008. – 33 с. – Режим доступа: oldvak.ed.gov.ru/.../14.../TyazhkovaMS.doc
6. Стельмашенко, Н.Д. Методика раскрытия информации о собственном капитале в отчётности коммерческих организаций [Электронный ресурс] / Н.Д. Стельмашенко: автореф. дис...канд. экон. наук: Специальность 08.00.12 – Бухгалтерский учет, статистика. – Москва. – 2012 - 24 с. – Режим доступа: www.mesi.ru/upload/.../StelmashenkoND.doc
7. Филиппова, А.С. Учётно-аналитическое обеспечение управления собственным капиталом коммерческих организаций [Электронный ресурс] / А.С. Филиппова: автореф. дис...канд. экон. наук: Специальность 08.00.12 – Бухгалтерский учет, статистика. – Казань. – 2009. – 24 с. – Режим доступа: www.kgfei.ru/example/news/doc/avt_128.pdf
8. Ястремська, О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади [Текст] / О.М. Ястремська. – Харків: ХДЕУ, 2004. – 471 с.